

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1 9 7 4
METAI

LEIDYKLA „MOKSLAS“
VILNIUS ◆ 1976

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEMICAL BOARD
OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1 9 7 4

VILNIUS

1976

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSVORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

J A H R B U C H
F Ü R L I T A U I S C H E
G E S C H I C H T E

1 9 7 4

VILNIUS

1976

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
АКАДЕМИИ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР

НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК ИСТОРИИ ЛИТВЫ

ГОД
1974

ИЗДАТЕЛЬСТВО «МОКСЛАС»
ВИЛЬНИУС ◆ 1976

Redakcinė kolegija

Jonas DOBROVOLSKAS, Juozas JURGINIS, Nijolė
KUNCYTĖ, Vytautas MERKYS, Vacys MILIUS,
Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė), Henrikas
SADZIUS (vyr. redaktoriaus pavaduo-
tojas), Adolfas TAUTAVIČIUS, Antanas TYLA,
Bronius VAITKEVIČIUS (vyr. redaktorius),
Regina ŽEPKAITĖ

M $\frac{0164-069}{M 854(10)-76}$ Z-75

© LTSR MA Istorijos institutas, 1976

PRIŠ BURŽUAZINĘ ISTORIOGRAFIJĄ

LIETUVOS LIAUDIES 1941—1944 METŲ ANTIHITLERINĖS KOVOS ISTORIJS NACIONALISTINIŲ KONCEPCIJŲ KRITIKĄ

Apie antrąjį pasaulinį karą parašyta ir išleista daugybė knygų įvairiose pasaulio šalyse. Savo turiniu ir moksline verte jos nevienodos. Jų tarpe yra sąžiningų tyrinėjimų, kurie objektyviai nušviečia antrojo pasaulinio karo įvykius, tačiau nemaža ir tokių, kuriuose šie įvykiai aiškinami neteisingai.

Reakciniai istoriografai, užsibrėžę tikslą iškraipyti Tarybų Sąjungos vaidmenį antrajame pasauliniame kare, mėgina klaidingai nušviesti tiek socializmo šalies galimybes, jos žmonių bei ekonominius išteklius, tiek ir jos dalyvavimą, triuškinant fašistinę Vokietiją, nutylėti tarybinių žmonių didvyriškumą ir tuo pačiu sumenkinti jų nemirtingą žygdarbį karo metais.

VFR leidžiamoje literatūroje istorikų pastangos visų pirma skirtos bent kiek sumažinti arba susilpninti fašistinės Vokietijos atsakomybę už jos pradėtą karą, už nesuskaičiuojamas nelaimes, kurias dėl nacistų kaltės patyrė daugelio šalių žmonės. Tokiuose veikaluose, kaip K. Tipelskircho „Antrojo pasaulinio karo istorija“¹, Butlaro ir kt. „1939—1945 m. pasaulinis karas“², stengiamasi rehabilituoti vokiečių generalitetą ir vermachtą už visus karinius pralaimėjimus Tarybų Sąjungos—Vokietijos fronte.

Anglijoje išėjo brigados generolo Č. Diksono ir daktaro Oto Heilbruno knyga „Komunistinis partizaninis judėjimas“³, kurioje neigiama partizaninės kovos juridinė teisė, tvirtinama, kad ši kova prieštarauja

¹ К. Типельскірх, История второй мировой войны. Перевод с немецкого, М., 1956.

² Мирвая война 1939—1945 года. Сборник статей. Перевод с немецкого, М., 1957.

³ Ч. О. Диксон и О. Гейльбрун, Коммунистические партизанские действия. Сокращенный перевод с английского, М., 1957.

tarptautinės konvencijos normoms. Tačiau autoriai neabejoja Vokietijos agresijos prieš Tarybų Sąjungą, kruvinių hitlerizmo piktadarybių teisėtumu.

Buržuazinės stovyklos istorikai D. Fularas, K. Tipelskirchas, D. Karonas, Č. Diksonas, O. Heilbrunas ir kt. kartais priversti pripažinti, kad partizaninis karas Tarybų Sąjungoje buvo visaliaudinis. Bet reakcingi istorikai, net ir pripažinę visaliaudinį partizaninį judėjimą, stengiasi jį nušviesti taip, lyg jis būtų kilęs dėl hitlerinės okupacijos žiaurumo gyventojų atžvilgiu. Jei, esą, okupantai būtų švelniau elgęsi su gyventojais, tai karas būtų buvęs laimėtas.

Tokie tvirtinimai būdingi ir buržuazinei nacionalistinei lietuvių istoriografijai. Čia, remdamiesi dokumentais, norime parodyti keletą pavyzdžių, kaip buržuaziniai nacionalistai klastoja partizaninės bei pagrindinės anti-fašistinės kovos Lietuvoje istorinius faktus.

Didvyriškoji lietuvių tautos kova Didžiojo Tėvynės karo metais — garbingas lietuvių tautos praeities puslapis. Tačiau buržuazinėje nacionalistinėje istoriografijoje, ypač buvusių įvairių buržuazinių Lietuvos veikėjų rašiniuose (knygose, straipsniuose, memuaruose) toli nukrypstama nuo teisingo lietuvių tautos Didžiojo Tėvynės karo metų istorijos faktų išdėstymo. Juose gausu įvairiausių iškraipymų ir klastočių, bandymų nusiplauti hitlerinės okupacijos metais Lietuvos darbo žmonių krauju sukruvintas rankas ir pavaizduoti save kovotojais prieš hitlerinę okupaciją.

Buvęs hitlerinis generolas fon Butlaras ir kt. tvirtina, kad Tarybų Sąjungos tautos, tarp jų ir lietuvių tauta, karo pradžioje parodžiusios „pabrėžtiną draugiškumą vokiečių kariuomenei ir kad tik Hitlerio trumparegiškumas nedavė progos panaudoti čia esančių milžiniškų galimybių“⁴. Autorius buržuazinių nacionalistų okupantų liaupsinimą skelbia kaip visos liaudies valią. Jam „liaudies valia“ — tai LAF-o (Lietuvos aktyvistų fronto) 1941 m. kovo 19 d. atsišaukimas, kviečiantis nuoširdžiai ir maloniai sutikti vokiečių kariuomenę ir teikti reikiamą pagalbą⁵, buržuazinių nacionalistų veikėjų prisistatymas į Kauną atvykusiam karo lauko komendantui gen. Poliu (Pohl) ir jų noras įsijungti į „naujas pagrindais“ Adolfo Hitlerio tvarkomą Europą.

Buržuaziniai nacionalistai gražiausiomis kaukėmis maskuodavo nuo savo tautos žvėriškąjį fašizmo veidą. Hitlerininkams pavergus Lietuvą, nacionalistų vadeivos, gavę į savo rankas visas informacijos priemones, ėmė garsinti, jog fašistinė Vokietija padėsianti lietuvių tautai iškelti nacionalinio klestėjimo, tautinės didybės vėliavą. Tačiau Lietuvos darbo

⁴ Мировая война 1939—1945 г., p. 6.

⁵ Masinės žudynės Lietuvoje (1941—1944), d. I, V., 1965, p. 50.

žmonės nesutriko. Jie iš pagrindžio girdėjo Lietuvos Komunistų partijos balsą, jos įspėjimą, ką neša tautoms fašistinių rasistų siautėjimas, kur stumia kultūringą ir darbščią vokiečių tautą hitleriniai žmogėdros, ir stojo ginti lietuvių tautos nuo okupantų.

Knygoje „Vienų vieni“, išleistoje JAV, N. Sūduvio slapyvardžiu prisidengęs buržuazinis nacionalistas J. Ambrazevičius (J. Brazaitis) įrodinėjo, kad Lietuvos priešas Nr. 1 buvusi Tarybų Sąjunga, o nacistinė Vokietija — tik priešas Nr. 2⁶. Istorija to niekuomet nepateisins nei socialiniu, nei nacionaliniu požiūriu. Nacionalistiniai vadeivos vaidina naivius žmones. Visiems žinoma, kad hitleriniai okupantai skelbė, jog mažos tautos turi išnykti, kaip išgaruoja vandens lašas ant įkaitinto akmens. Tai gi jei Vokietija būtų laimėjusi karą, lietuvių tautai būtų tekęs senovės prūsų likimas — visiškas išnykimas.

Lietuvių santykiai su hitleriniais okupantais tegalėjo būti tik kova. Buvę lietuviškųjų buržuazinių nacionalistų vadeivos savo memuaruose, išleistuose emigracijoje, dabar aiškina, kad jų „pagrindis“ davęs direktyvų pareigūnams ir tarnautojams nesitraukti iš tų įstaigų, kurias perėmė vokiečių civilinė valdžia, kad užimami postai būtų panaudoti rezistenciniam veikimui prieš okupantus⁷. Toks aiškinimas yra ne kas kita, kaip siekimas pateisinti, sušvelninti, reabilituoti išdavikišką antiliaudinę buržuazinių nacionalistų tarnybą okupantams. Dešimtys dokumentų, paskelbtų Lietuvos TSR Mokslų akademijos Archyvinių dokumentų skelbimo redakcijos, rodo, kad buržuaziniai nacionalistai, su labai retomis išimtimis, uoliai tarnavo okupantams, ne tik padėdami grobti liaudies ūkį, bet ir organizuodami ginkluotus būrius tarybiniais aktyvistams persekioti ir žudyti. Tai pripažįsta ir patys buržuaziniai nacionalistai savo Čikagoje leidžiamame laikraštyje „Laisvoji Lietuva“ 1960—1961 m. paskelbtame straipsnyje „Kontržvalgybos kova Lietuvoje“. Straipsnyje parodoma, kad kovoje su komunistiniu ir partizaniniu judėjimu hitlerininkai panaudojo buvusios lietuvių fašistinės žvalgybos kadrus, kurie per vienerius Tarybų valdžios gyvavimo Lietuvoje metus dar ne visi buvo demaskuoti ir likviduoti. Tai buvo vermachtui svarbi pagalba užnugaryje.

Falsifikatoriai emigrantai neigia liaudinių partizaninės kovos Lietuvoje pobūdį. Antai buvęs Lietuvos buržuazinės armijos vyriausiasis kariuomenės vadas gen. S. Raštikis savo memuaruose, išleistuose Jungtinėse Amerikos Valstijose, rašo, kad partizaninio judėjimo Lietuvoje iš viso nebuvo, kad, tik artėjant Raudonajai Armijai prie Vilkaviškio, t. y. 1944 m. vasarą, „jau ėmė rasti daugiau ir tikrų bolševikinių partizanų“⁸.

⁶ N. E. Sūduvis, *Vienų vieni*, Brooklyn, 1964, p. 75.

⁷ Ten pat, p. 103.

⁸ S. Raštikis, *Kovose dėl Lietuvos*, d. II, Los Angeles, California, 1957, p. 427.

Koks melagingas šis teigimas, matyti ir iš N. Sūduvio knygos „Vienų vieni“, kur jis, negalėdamas apeiti partizaninio judėjimo Lietuvoje, rašė: „Nuo 1942 vidurio bolševikai pradėjo siųsti į Lietuvą pirmas savo partizanų grupes. Bazę sudarė Kazilų miškuose prie Dysnos. Iš ten skverbėsi miškais į šiaurės Rytų Lietuvą — Biržų, Zarasų, Rokiškio, Utenos apskr., o taip pat Švenčionių, Vilniaus, Trakų. Tų metų gruodžio 26 d. Maskvoje valstybės gynimo tarybos įsakymu buvo oficialiai sudarytas Lietuvos partizaninio judėjimo komitetas. Jo viršininku buvo paskirtas kompartijos sekretorius A. Sniečkus, to komiteto šiaurės rajono pirmininku M. Šumauskas“⁹.

Siame tvirtinime yra netikslumų, klaidų, tačiau autorius paneigia S. Raštikio tvirtinimą. Iš kitos pusės, N. Sūduvis nutyli partinių tarybinių aktyvistų būrių didvyrišką kovą su priešu ir partizaninį judėjimą Lietuvoje 1941 metais. Toks įvykių nutylėjimas irgi yra autoriaus klasinės pozicijos išraiška. Štai ištrauka iš tuometinės nacionalistų spaudos, kuri su nerimu rašė apie partizaninio judėjimo plitimą jau pirmaisiais karo mėnesiais. Vienas karininkas, tarnavęs dalyje, kuri saugojo geležinkelį, prisimena: „Birželio 28 d. batalionas išžygiavo Varėnos geležinkelio stotin ir išvyko vykdyti gautųjų uždavinių ilgame geležinkelio ruože Varėna — Vilnius. Čia pirmomis savaitėmis beveik kasdien teko kautis su besislaps- tančiais bolševikais ir kitais vietos gyventojais, kurie puldinėjo kariuomenės sargybas ir patrulius“¹⁰.

Sunkiomis 1941 m. vasaros ir 1941—1942 m. žiemos sąlygomis partinės ir komjaunimo organizacijos Lietuvoje labai išplėtė partizaninį judėjimą ir suaktyvino pagrindinę kovą. Partizanų būriai buvo sukurti Kauno, Ukmergės, Panevėžio, Šiaulių, Alytaus ir kitose Lietuvos apskrityse. Šiuo metu respublikos partizanų būriai ir pagrindinės organizacijos, neturėdamos radijo ryšių, reikalingus nurodymus iš LKP(b) Centro Komiteto gaudavo per pasiųstus į priešų užnugarį partinius darbuotojus. Kuriant pagrindines partines organizacijas ir partizanų būrius, daug nusipelnė komunistai P. Simėnas, K. Petrikas, A. Godliauskas, A. Milvydas ir kt.

1942 m. spalio 6 d. Vilniaus apygardos gebitskomisaras Vulfas su išgąsčiu telefonavo Lietuvos generaliniam komisarui Rentelnui, kad rytinėse Lietuvos srityse katastrofiškai dažnėja geležinkelio sprogdinimai ir partizanų užpuolimai, ir ištisi okupantų daliniai priversti kautis su partizanais. Jis prašė sustiprinimo, reikalavo partizanus „išstumti“ iš Lietuvos teritorijos¹¹.

Buržuazinių nacionalistų leidžiamas vadinamasis „nelegalus“ laikraštis „Naujoji Lietuva“ 1943 m. gruodžio 20 d. su nerimu pranešė: „1943

⁹ N. E. Sūduvis, min. veik., p. 155—156.

¹⁰ Karys, 1943 m. spalio 9 d.

¹¹ LTSR CVA, f. 613, ap. 1, b. 7, l. 50.

metų rugpiūčio mėn. partizanų grupės buvo pastebėtos 100 vietų, o jų skaičius — 300 žmonių, o spalio mėn. partizanai veikė jau 220 vietų ir jų skaičius išaugo iki 3600 žmonių“. Kitas jų laikraštis, „Į laisvę“, 1944 m. sausio 15 d. rašė: „Šiais metais partizanai buvo pastebėti Zarasų, Utenos, Ukmergės, Rokiškio, Biržų miestuose. Jų darbo rezultatus galima pamatyti Šiaulių apskrityje, prie Kauno, prie Kazlų Rūdos ir Dzūkijoje.

1943 m. pabaigoje veikė jau 5000 partizanų, kurie visai paralyžiavo administracinės valdžios veiksmus“.

Siekdami atremti partizanų puolimus, okupantai sukūrė vadinamuosius grupinius — sutelktų jėgų — Vilniaus, Panevėžio, Kauno — saugojimo rajonus, o 1944 m. balandžio 29 d. net įsteigė Vilniuje kovos prieš partizanus Lietuvoje štabą. Tačiau jie nepajėgė ginklu įveikti Lietuvos partizanų.

Buržuaziniai nacionalistai tuometinėje savo spaudoje prikaišiojo hitlerininkams, kad jie nepajėgia sutramdyti tarybinių partizanų ir komunistinio pogrindžio. Jie kaltino hitlerinę žandarmeriją¹², kad ji per mažai kovojanti su tarybiniais partizanais, ironizavo, jog vienintelė efektyvi hitlerininkų priemonė prieš tarybinius partizanus buvusi miškų išskirtimas pagal geležinkelius bei plentus.

Partizanų būrių ir pogrindinių organizacijų veiksmai galėjo gerokai sustiprėti dėl to, kad Raudonoji Armija puldama susilpnino okupacinę kariuomenę. Daugelis vokiečių dalių, dirbusių „užnugario“ darbą Lietuvoje, buvo pasiūstos į Rytų frontą papildyti nuožmiuose mūšiuose sutriuškintų dalinių. Nacionalistai prašė padidinti policiją, duoti jai daugiau ginklų, kad ji galėtų susidoroti su tarybiniais partizanais.

Kai kurie buržuaziniai lietuvių emigrantai (N. Sūduvis, K. Ubonis ir kt.) teigia, kad Komunistų partiją, komjaunimo organizaciją ir partizanų būrius sudarė „atgabenti iš Maskvos Lietuvos gyventojų priešai, prie jų prijungti rusai, kaukaziečiai, treniruoti partizaninei kovai“¹³. Toliau N. Sūduvis teigia, kad partizanų grupėms vadovavo rusai¹⁴. Tokie teiginiai visiškai neatitinka tikrovės. Pirma, partizanų būriai ir pogrindinės partinės ir komjaunimo organizacijos buvo formuojamos iš komunistų, komjaunuolių ir aktyvistų, nespėjusių evakuotis į Tarybų Sąjungos gilumą. Kuriant pirmuosius partizanų būrius ir pogrindines organizacijas, daug nuspelnė komunistai A. Ražauskas, P. Vaičiūnas, J. Liubauskas, S. Naujalis, J. Vitas ir kt.

Paneigiant atneštinį partizaninės kovos pobūdį, kartu reikia pažymėti, kad didelę pagalbą lietuvių tautai kovoje prieš grobikus teikė VKP(b) Centro Komitetas ir Sąjunginė vyriausybė. Išsiplėtus partizani-

¹² Zr. N. E. Sūduvis, min. veik., p. 168—169.

¹³ Ten pat, p. 156.

¹⁴ Ten pat.

niam judėjimui respublikoje, Valstybės gynybos komitetas 1942 m. lapkričio 26 d. įsteigė Lietuvos partizaninio judėjimo štabą, vadovaujamą Lietuvos KP(b) Centro Komiteto pirmojo sekretoriaus Antano Sniečkaus. Štabas atliko didelį darbą, vadovaudamas Lietuvos partizanų veiklai, derindamas jų kovos veiksmus, aprūpindamas partizanus ginklais ir kitomis kovos priemonėmis. Specialiose mokyklose buvo parengta daug aukštos kvalifikacijos specialistų darbui pafrontėje ir tiesiog prieš užnugaryje. Vien 1943 m. Lietuvos partizaninio judėjimo štabas gavo ir pasiuntė į priešų užnugarį Lietuvos partizanams 23 radijo siųstuvus¹⁵. Lietuvos KP(b) Centro Komitetas, Lietuvos partizaninio judėjimo štabas karo metais organizaciniam-politiniam darbui į Lietuvą pasiuntė apie 400 buvusių evakuacijoje vietinių žmonių, o partizanų būrių kovotojų ir pagrindinių partinių, komjaunimo bei antifašistinių organizacijų dalyvių Lietuvoje buvo daugiau kaip 10 000 žmonių.

Antra, pagrindinėse partinėse ir komjaunimo organizacijose, partizaniniame judėjime respublikos teritorijoje dalyvavo daugelio Tarybų Sąjungos tautų atstovai. Tačiau iš bendro įregistruotų ginkluotos kovos dalyvių skaičiaus 62,6% sudarė lietuviai, 20,6% — rusai, 7,9% — žydai, 4,1% — lenkai, 1,8% — baltarusiai, 1,7% — ukrainiečiai ir 1,3% — kitų Tarybų Sąjungos tautų atstovai. Savo ruožtu nemaža lietuvių dalyvavo Leningrado srities, Ukrainos, Baltarusijos partizaniniame judėjime. Ypač sustiprėjo karo metais lietuvių tautos draugystė su broliškąja baltarusių tauta, pasireiškusi didele ir įvairiapusiška pagalba viena kitai, vystant partizaninę kovą prieš fašistinius okupantus.

Trečia, partizanų būrių vadai buvo septynių Tarybų Sąjungos tautų atstovai. Iš 92 būrių vadų 69 buvo lietuviai, 12 rusų, 4 ukrainiečiai, 4 žydai, 1 baltarusis, 1 lenkas ir 1 gruzinas. Tai rodo, kad Didžiojo Tėvynės karo užnugaryje dar labiau užsigrūdino ir sustiprėjo lietuvių tautos draugystė su visomis tarybinėmis tautomis.

Tarybiniai kariai, atsідūrę apsupime arba pabėgę iš nelaisvės, teikė partizanų būriams drausmės ir organizuotumo, padėjo partizanams susipažinti su karine technika, ginklais, taktika. Tačiau tarp Lietuvos partizanų Raudonosios Armijos karių tebuvo tik 22%. Visa tai rodo, kad partizaninis judėjimas ir pagrindžio veikla rėmėsi pirmaisia respublikos vidaus jėgomis. Čia taip pat pasireiškė kovinė socialistinės valstybės tautų draugystė. Viso to laidas buvo socialistinis internacionalizmas, kurio Komunistų partija nenukrypstamai laikosi.

Minėti buržuaziniai veikėjai, atsідūrę emigracijoje, vertindami partizaninį judėjimą kaip atneštinį reiškinį, teigia, kad jis tariamai neturėjęs krašte socialinės dirvos. Archyviniai duomenys rodo, kad savo teisin-

¹⁵ PA, f. 1, ap. 1, b. 488, l. 2—3.

goje kovoje Lietuvos patriotai rėmėsi darbininkų klase, vargingaisiais kaimo sluoksniais ir ta dalimi inteligentijos, kuri liko ištikima savo liaudžiai. Pagal socialinę padėtį ginkluotos kovos dalyvių Lietuvoje sudėtis buvo tokia: darbininkai sudarė 33,7%, valstiečiai 31,8%, tarnautojai 23,3% ir apie 11,2% duomenų nėra. LKP CK sekretorius A. Sniečkus, dar karo metais apibendrinamas visų lietuvių tautos sluoksnių kovą, rašė: „... Kasdien auga galingas antihitlerinės kovos frontas. Nėra lietuvių visuomenės sluoksnio, kuris nebūtų įnešęs savo indėlio į kovą prieš okupantus.

Vis lėčiau sukasi fabriky staklės, didėja brokas, genda įrengimai — tai Lietuvos darbininkai kovoja už pavergtos tėvynės išlaisvinimą.

Nevykdomi pristatymai, mažinami pasėlių plotai, dega kolonistų ir repatriantų sodybos — tai Lietuvos valstiečių darbas.

Lietuvos inteligentai taip pat neatsilieka šioje garbingoje kovoje. Visų vokiečių priemonių boikotavimas, stengimasis išsaugoti lietuvių kultūrą prieš brutaliai hitlerininkų varomą vokietinimą — štai Lietuvos inteligentijos veikimo reiškiniai.

O po nakties miestų skersgatviuose randami vokiečių kareivių ir karininkų lavonai, išlekia į orą tiltai, rieda nuo bėgių ešelonai — tai Lietuvos ištikimų sūnų — garbingų partizanų darbas“¹⁶.

Akiplėšiškas yra N. Sūduvio, K. Ubonio, P. Savėno ir kt. buržuazinių nacionalistų tvirtinimas, kad partizanai blogai elgėsi su gyventojais¹⁷. Pati partizaninio judėjimo prigimtis atmeta prieštaravimą tarp liaudies masių ir ginkluotų patriotų.

Tarybinius patriotus — partizanus ir pogrindininkus jų kovoje rėmė visa darbo liaudis. Tai matyti ir iš Lietuvos generalinio komisaro A. Rentelno skelbimo: „Dažnėjantys geležinkelio, kelių, tiltų užpuolimai verčia mane imtis energingų veiksmų... Negalima daugiau pakęsti, kad gyventojai ne tik nesigina nuo gaujų, bet, dar daugiau, net nemėgina pranešti kompetentingoms instancijoms apie jų pasirodymą arba asmenis, įtariamus banditizmu. Gyventojai turi žinoti, kad ateityje, pasikėsinimams pasikartojus, bus negailestingai naikinamos gyvenvietės ir arčiausiųjų namų grupės, o gyventojai išvežami“. Panašius grasinimus paskelbė Vilniaus apygardos gebitskomisaras Vulfas, pirmasis generalinis tarėjas P. Kubiliūnas.

Gyventojai aprūpindavo partizanus maistu, drabužiais, slėpė ir gydė sužeistuosius. Žmonės įspėdavo partizanus apie pavojų, buvo jų palydovais, perduodavo žinias apie priešą, dalyvaudavo kovinėse partizanų operacijose. Tai ir buvo jų jėgos ir nenugalimumo šaltinis. Tai buvo ir

¹⁶ A. Sniečkus, Stiprinkime kovą prieš vokiškuosius okupantus. Kovoje prieš hitlerinę okupaciją, Lietuvos KP(ł) atsišaukimai Didžiojo Tėvynės karo metu, Vilnius, 1948, p. 85.

¹⁷ Zr. Tėviškės žiburiai, 1971 m. birželio 24 d.; Dirva, 1963 m. vasario 25 d.

pagrindinė klaida okupantų ir lietuviškųjų buržuazinių nacionalistų, kurie tikėjosi panaudoti lietuvių tautą savo šlykštiems ir savanaudiškiems tikslams.

Buržuaziniai lietuvių istorikai daug pagrindinių Didžiojo Tėvynės karo faktų bei įvykių tiesiog nutyli. Antai V. Daugirdaitė-Sruogienė „Lietuvos istorijoje“ nutyli tarybinių žmonių, komunistų, komjaunuolių pagrindinį darbą prieš okupantus. Nepaisydama žinomų faktų, ji išdaviškišką, antiliaudinę VLIK-o („Vyriausias Lietuvos išlaisvinimo komitetas“) veiklą vaizduoja kaip patriotinę, netgi kaip „pagrindinę kovą su okupantais“. Kaip žinoma, į VLIK-ą įėjo tautininkai, voldemarininkai, krikščionys demokratai su savo Darbo federacija, liaudininkai ir socialdemokratai. Jam pirmininkavo socialdemokratų lyderis Steponas Kairys. Formaliai būdamas nelegalus, VLIK-as rėmė hitlerininkų karines priemones prieš Raudonąją Armiją ir tarybinius partizanus. Dėl to hitlerininkai jam veikti netrukė. Antiliaudinę, antinacionalinę VLIK-o dalyvių veiklą dar 1944 m. gegužės mėn. demaskavo LKP(b) CK sekretorius A. Sniečkus. „Jie dedasi stovį už visų patriotinių jėgų vienybę,— rašė „Tiesoje“ A. Sniečkus,— bet drauge su tuo aktyviai puola ir šmeižia tauriausius lietuvių tautos sūnus, didvyriškai kovojančius partizaninio judėjimo eilėse, prieidami net prie to, kad kursto vokiečius sulikviduoti partizaninį judėjimą Lietuvoje. Jie žodžiais pasisako prieš kubiliūniškus išgamas, padedančius vokiečiams naikinti mūsų tautą, bet drauge su tuo iki šiol faktinai remia Plechavičiaus banditiškas gaujas, deginančias Lietuvos kaimus ir žudančias mūsų tautiečius. Jie pasisako prieš lietuvių išvežimą į hitlerinę vergovę, prieš įvairias vokiečių vykdomas Lietuvoje mobilizacijas, bet drauge su tuo skelbia, kad „aktyvaus veikimo laikas dar neatėjęs“ ir ragina gyventojus susilaikyti nuo aktyvios kovos“¹⁸.

VLIK-o dalyviai siekė sukelti nacionalinę nesantaiką, šmeižė broliškas tarybines tautas, vykdė antitarybinę propagandą, kurstė antilenkiškas nuotaikas. Jie stengėsi liaudies mases sulaukyti nuo aktyvios kovos su vokiečiais, siūlydami jiems pasyviai priešintis. Pavyzdžiui, savo vadinamojoje pagrindinėje spaudoje jie rašė: „Neskleiskime kalbų apie vokiečius nei prieš Vokietiją apskritai: nerodykime pagiežos“¹⁹, arba: „... bolševikai nori sudrumsti mūsų tautos nuotaiką, įbauginti naivius žmones ir tuo būdu išstumti juos į mišką — „partizanauti“²⁰. Visa tai rodo, kad Didžiojo Tėvynės karo metais VLIK-o veikėjai ne tik nekovojo ginkluotos kovos prieš okupantus, bet net jų stabdė.

¹⁸ Tiesa, 1944. V., Nr. 19.

¹⁹ Į laisvę, 1943.I.15.

²⁰ Ateitis, 1943.III.15, Nr. 53.

Tačiau kartais nacionalistiškai nusiteikę „istorikai“ negali apsieiti nepaminėję Lietuvos darbo žmonių kovos. Tuomet jie nesidrovi įžūliai falsifikuoti faktų. Antai kunigas K. Gečys akiplėšiškai pasisavina tarybinių partizanų žygdarbius kovoje su hitleriniais okupantais. Savo knygoje „Katalikiškoji Lietuva“ jis rašo: „Iš nuginkluotų sukilėlių, medžiojamo jaunimo darbams Vokietijoje ir pasipriešinusių Vietinės Rinktinės dalinių Lietuvoje susidarė gana stiprūs partizanų būriai, kurie sunaikino daugiau kaip dešimt tūkstančių vokiečių, išsprogdino dešimtimis sandėlių ir 453 vokiečių kovinius traukinius“²¹. K. Gečys stengiasi parodyti, kad buržuaziniai nacionalistai atsisakė remti hitlerinius okupantus ir net stėjo į bendrą kovą su savo liaudimi. Bet eiti su liaudimi — tai būtų reiškę galutinai atsisakyti savo dvarų, fabriku, savo „teisės“ sėdėti liaudžiai ant sprando. To buržuaziniai nacionalistai, žinoma, nepadarė. Jie nuėjo kitu keliu, kuriuo buvo ėję visą savo istorinio vystymosi laiką — prieš savo liaudį, su pikčiausiais jos engėjais — užsienio imperialistais.

LAF-o dalyviai, K. Gečio knygoje vadinami sukilėliais, daugiausia stėjo į policijos batalionus, t. y. į „apsaugos“ ir „savisaugos“ dalinius, tapo Tėvynės išdavikais ir kartu su hitlerininkais kovojo prieš partizaninį judėjimą Lietuvoje.

Pogrindininkai ir partizanai dirbo aiškinamąjį darbą ir lietuvių policijos batalionuose. Štai „Žalgirio“ partizanų brigados vadovybės laiškas Lietuvių savišaugos dalinio vadams ir kovotojams: „Mesk tarnavęs kraugeriu vokiečiui ir nebūk liaudies priešu. Kuomet ateis Raudonoji Armija ir atsistatys tarybinė Lietuva, reikės atsakyti prieš Lietuvos liaudį. Siandien jums yra vienas kelias — pereiti pas mus, partizanus, ir kartu mušti kraugerį vokiečių... palaikyti ryšius su partizanais ir atlikti mūsų duotus uždavinius. Tik taip atpirksite savo padarytas klaidas, ir Lietuvos liaudis tuomet jums viską dovanos“²².

Daugelis apsaugininkų apgailestavo dėl savo nusižengimų ir stengėsi nuplauti išdaviko gėdos dėmę, pereidami į partizanų pusę. „1944 metų žiemos pabaigoje,— rašė LKP(b) Švenčionių apskrities pogrindinio komiteto sekretorius S. Apyvala,— iš tokių perbėgusių ar pas mus nelaisvėje išgydytų buržuazinių nacionalistų kareivių susidarė didokas būrys — apie trisdešimt penkis žmones. Dalis iš jų drauge su mūsų partizanais eidavo atlikti jiems pavestų uždavinių, kovėsi prieš vokiškuosius okupantus ir pateisino mūsų pasitikėjimą.

Viename LKP Šiaurės sritys pogrindinio komiteto posėdyje mes nutarėme iš tų perbėgėlių sudaryti atskirą partizanų būrį ir jo vadu

²¹ K. Gečys, Katalikiškoji Lietuva, Čikaga, 1946, p. 426.

²² PA, f. 58, ap. 1, b. 1, l. 59.

paskirti leitenantą Šlapelį“²³. Šis būrys buvo Lietuvos partizaninio judėjimo sudėtinė dalis ir neduoda pagrindo K. Gečiui akiplėšiškai pasisavinti tarybinių partizanų žygdarbių kovoje su hitleriniais okupantais.

Vietinė rinktinė, apie kurią kalba Gečys, taip pat buvo sudaryta padėti vokiškiesiems budeliams naikinti lietuvių tautos patriotus, kovojančius prieš hitlerinę okupaciją. Vietinės rinktinės vado įsakymo pirmas sakiny s skamba taip: „Vokiečių vadovybei sutikus, Lietuvoje organizuojama Vietinė rinktinė, kurios pagrindinis uždavinys — kova su banditų gaujomis Lietuvoje“²⁴. O Vietinės rinktinės karių priesaikoje pasakyta: „Aš, kaipo Vietinės rinktinės karys, savo noru Visagalio Dievo akivaizdoje prisiekiu, kad, nesigailėdamas savo jėgų ir gyvybės, didžiojo vokiečių reicho vado Adolfo Hitlerio aukštojoje vadovybėje, ginsiu Lietuvos žemę nuo bolševikinių gaujų“²⁵.

Į vietinės rinktinės smurtą lietuvių tauta atsakė dar labiau sustiprindama partizaninį judėjimą. Vietinės rinktinės kariai po pirmų nesėkmingų kautynių Vilniaus krašte pamatė, kad jiems tenka kovoti prieš pasipriešinimo okupantams dalyvius, o ne prieš hitlerininkus, kaip teigia K. Gečys. Lietuvių tautos pasmerkta, partizanų propagandos demaskuota, vietinė rinktinė, kurią daugiausia sudarė jaunimas, nenorėjęs kovoti ir žūti už okupantų interesus, artėjant Raudonajai Armijai, ėmė kriksti ir greitai išbėgiojo. Istoriniai faktai rodo, jog Didžiojo Tėvynės karo metais nei „nuginkluoti sukilėliai“, nei vietinės rinktinės daliniai ginkluotos kovos prieš okupantus nekovojo, priešo karinių traukinių nesprogdino ir hitlerininkų nenaikino. Kunigas K. Gečys sąmoningai iškraipo tikrąją Lietuvos liaudies kovos prieš vokiškuosius fašistinius grobikus istoriją.

Buvę įvairūs buržuazinės Lietuvos veikėjai, atsidūrę emigracijoje, savo knygose, straipsniuose, memuaruose ne kartą mėgino apšmeižti, suniekinti valingiausius komunistus, komjaunuolius, partizanus. Ypač daug pastangų dedama apjuodinti šviesų Tarybų Sąjungos Didvyrės Marytės Melnikaitės vardą²⁶. Laikraščiai „Dirva“, „Draugas“, „Europos lietuvis“, „Tėviškės žiburiai“ ir kt. įrodinėja, kad viskas, kas iki šiol buvo rašoma tarybinėje spaudoje apie Marytę Melnikaitę, yra melas. Esą, „Lietuvos komunistams reikėjo herojų. Falsifikuodami tiesą, Zarasų krašte jie sufabrikavo heroję Mariją Melnikaitę“²⁷.

²³ S. Apyvala, Sakalai broleliai, 1961, p. 210—211.

²⁴ Nacionalistų talka hitlerininkams, V., 1970, p. 145.

²⁵ Ten pat, p. 147.

²⁶ Zr. Dirva, 1963 m. kovo 1 d., Europos lietuvis, 1963 m. rugpiūčio 20 d., Draugas, 1971 m. birželio 28 d., Tėviškės žiburiai, 1971 m. birželio 17 d. ir kt.

²⁷ Dirva, 1963 m. kovo 1 d.

Ypač šlykštūs Zarasų krašto nacionalistinio pogrindžio hitlerinės okupacijos metais dalyvių K. Ubonio ir P. Savėno straipsniai. Iš straipsnių galima spręsti, kad jie buvo policijos sudarytame būryje, apsupusiame ir sunaikinusiame M. Melnikaitės partizanų grupę.

Be sąmoningo melo, šiuose straipsniuose daug įvairių iškraipymų, kurie irgi turi priešišką ideologinę prasmę. K. Ubonis „atitaiso“ tarybinės spaudos pateiktas žinias apie M. Melnikaitės tėvus. Esą, „bolševikai žinojo, kad Melnikas buvo stiprus finansiniais, bet propagandiniais tikslais padarė paskutiniu juo skurdžiumi“. Apie M. Melnikaitę jis rašo, kad ji susidėjusi su komunistais ir tapusi liaudies seimo deputate, o deputatės vardas davęs jai naudos, kad jai atsibodę būti miškuose, ir „ji nutarė pasiduoti, išduodama savo draugus bolševikus“²⁸. Perskaičius šiuos K. Ubonio atsiminimus, matyti, kokie jie melagingi: jei tėvas būtų buvęs „stiprus finansiniais“, Marytei, vos septynerių metų sulaukus, nebūtų reikėję eiti ganyti galvijų pas buožę, o paaugus dirbti saldinių fabrike „Avanti“ Rokiškyje. Deputate M. Melnikaitė taip pat nebuvo. Neišdavė Marytė ir „savo draugų bolševikų“. Jai teko ištverti didžiausias kančias, bet draugų desantininkų ir pogrindininkų vardų ir adresų ji nepasakė. Nepranešė Marytė priešui, kur yra partizanų būrys, partijos apskrities komitetas. Narsioji komjaunimo organizatorė verčiau sutiko mirti, negu būti išdavike, nes ji mylėjo savo didžiąją Tėvynę, savo brangiąją Lietuvą, savo liaudį, kuri kovojo prieš sužvėrėjusį žmonių priešą.

Savo žygdarbiais Lietuvos komunistai, komjaunuoliai, partizaninio judėjimo dalyviai įkvėpdavo tarybinius žmones pasiaukojamai tarnauti Tėvynei. Tai priversti pripažinti net buržuazinės Lietuvos veikėjai, atsidūrę emigracijoje. Vienas nacionalistas, okupacijos metais dirbęs gestape ir dabar gyvenantis JAV, buržuazinių nacionalistų laikraštyje „Laisvoji Lietuva“ rašė: „Vykdydamas savo tarnybines pareigas, turėjau ne vieną kartą progos stebėti vedamus gestapo tardymus sugautiems bolševikų parašutinininkams (taip jis vadina tarybinius partizanus.— P. Š.)... Jie buvo žiaurūs ir nežmoniški... Retai kuris išėdavo iš jų rankų gyvas... Reikia pasakyti, kad... jie tas kančias nešdavo iki mirties, neišduodami nei vienu žodžiu, nei vienu judesiu savųjų draugų. Reikėjo milžiniškos valios ir milžiniško tikėjimo į savo idėją, kad kančia ir čia pat artėjanti mirtis būtų nebaisi. Kas jie bebūtų buvę, bet toks didvyriškas laikymasis visada veikia į žmogaus sąmonę ir nori-nenori, susidarai kankinamojo... tikrai vertą pasigėrėjimo ir pasidžiavimo vaizdą“²⁹.

²⁸ Žr. Dirva, 1963 m. kovo 1 d.

²⁹ Laisvoji Lietuva, 1961 m. gegužės 19 d.

Užsienyje išleista nemaža knygų apie Vilniaus ir Kauno getą. Tačiau jų autoriai kartais nepakankamai informuoti, ne visada remiasi gausia pokario metais sukaupta archyvine medžiaga, o dažnai, pasidavę buržuazinės ideologijos įtakai, tiesiog iškraipo ją, pateikia netikrus įvykių vaizdus. Sionistai, šmeiždami Tarybų Sąjungą — šalį, kuri išgelbėjo pasaulį nuo fašizmo baisumų, o žydus — nuo totalinio išnaikinimo, mėgina prisitaikyti prie buržuazinės propagandos interesų. Plačiai žinoma, kad Komunistų partija organizavo liaudies kovą okupuotoje teritorijoje ir nuosekliai vadovavo jai. Tačiau esama autorių, kurie sąmoningai iškraipo šią istorinę tiesą. Pavyzdžiui, Jeruzalėje (Izraelyje) 1962 m. išėjo A. Brauno ir D. Levino (buvusių partizanų Rūdninkų girioje veikusiuose būriuose) memuarinė knyga „Vieno pogrindžio istorija“³⁰. Autoriai nesąžiningai, iš buržuazinių pozicijų nušviečia Kauno geto atsiradimą ir jo pogrindžio kūrimąsi, neteisingai vaizduoja Kauno geto pogrindinės kovos organizacijos veiklą, partizanų būrių gyvenimą, atskirus kovos su hitlerininkais epizodus, sąmoningai šmeižia kovinės organizacijos vadovus, jos dalyvius.

Jungtinėse Amerikos Valstijose išėjo Hermano Kruko knyga „Vilniaus geto dienoraštis“³¹, Prancūzijoje — Marko Dvožekio knyga „Lietuvos Jeruzalės kova ir žuvimas“³², kuriose taip pat iš buržuazinių pozicijų nušviečiama, kaip susikūrė Vilniaus geto pogrindinė antifašistinė organizacija, kaip buvo vykdomi sabotažo aktai, įsigyjama ginklų, jungtinės partizanų organizacijos kovotojai vedami į mišką pas tarybinius partizanus, kaip buvo kuriami partizanų būriai ir kaip jie kovojo prieš okupantus. Šių knygų autoriai, ypač H. Krukas, neretai mėgina atskirus tų dienų įvykius nušviesti palankesne žydų buržuaziniams nacionalistams šviesa. Jis neparodo, kad sionistai skyrė iš savo tarpo getų administraciją, policiją ir pan. Autoriai tendencingai nutyli žydų buržuazinių nacionalistų ir sionistų grupuočių antiliaudinę veiklą. Knygoje nuslepia tai, kad reakcinės žydų grupuotės ragino žydų darbo žmones nekovoti prieš hitlerinę okupaciją, kliudė žydams, žydų jaunimui išeiti iš getų į partizanų būrius, kurstė neapykantą broliškoms tautoms ir nepasitikėjimą jomis, išduodavo žydus komunistus, kurie organizavo žydų jaunimą bėgti iš getų į partizanų būrius. Autoriai negali nežinoti, kad hitlerininkų sudarytoje geto policijoje tarnavęs sionistinės-fašistinės „Betar“ organizacijos narys Averbuchas 1943 metais padėjo gestapui išaiškinti geto pasipriešinimo judėjimo dalyvius.

³⁰ The Story of one Underground. The Resistance of the Jews of Kovno (Lithuania) in the Second World War by Zvie A. Brown, M.A. and Dov Levin, M.A. Yad Vashem, Jerusalem, 1962.

³¹ Herman Kruk, Diary of Vilna Ghetto, New York, 1961.

³² Dr. Mark Dworzecki, Jeruśolajim d'Lita in Kamf un Unkum (Histoire du Ghetto de Wilna), Edite par l'Union populaire juive en France, 1948.

Apibendrinant galima pasakyti, kad Lietuvos liaudies kovos Didžiojo Tėvynės karo metu iškraipymai, istorinių faktų klastojimas yra buržuazijai priemonė skleisti reakcinę ideologiją, kurstyti nacionalizmo, šovinizmo nuotaikas.

Toks Lietuvos liaudies kovos prieš fašistinius grobikus istorijos klastojimas būdingas visai nacionalistinei historiografijai. Todėl vienas iš svarbiausių Lietuvos istorikų uždavinių yra iškelti aikštėn šiuos klastojimus, parodyti tikrą lietuvių tautos antihitlerinės kovos indėlį Didžiojo Tėvynės karo metais.

Povilas Š t a r a s